

ÎNTRU LIBERALISM ȘI CONSERVATORISM: CONSIDERAȚII ASUPRA OPȚIUNILOR IDEOLOGICE ALE LUI GEORGE BARIȚIU

Andrei Sabin Faur*

Abstract: *The purpose of the present study was to identify new ideological sources that influenced George Barițiu and to analyze the connections between his political ideas and two main political views of his time: liberalism and conservatism. The first part of our research is dedicated to Barițiu's political culture, aiming at identifying his intellectual models, his relations with the Hungarian liberals but also with the main authors of Western liberalism. The influence of Montesquieu's writings on some of his ideas is being underlined. In the second part of the paper Barițiu's view regarding the ideal rapport between the individual and the state comes into focus. His opinions concerning this topic were highly influenced by two beliefs related to: 1) the fact that people through their character and their actions must influence the state and to 2) the fact that people involved in public affairs must be independent. The third part is dedicated to Barițiu's ideas regarding the political regimes, more specifically his view on parliamentarism. The conclusions aim at outlining the ideological profile of the well-known Transylvanian clerk based on the views of the American political scientist Sanford Lakoff regarding conservative liberalism.*

Keywords: liberalism, conservatism, George Barițiu, political regimes, Transylvania.

Comparativ cu alți membri ai elitei românești din Imperiul Habsburgic, George Barițiu (1812–1893) este personalitatea cea mai bine cunoscută, întrucât viața și opera sa au constituit deja obiectul a două monografii¹ și al multor altor studii, o mare parte din corespondența sa a fost publicată, iar scrierile sale reprezentative au fost reeditate. Cele mai importante articole politice pe care le-a elaborat au atras deja atenția specialiștilor, care le-au supus unei detaliate analize². Încă din anul 1966, primul său biograf, istoricul Vasile Netea (1912–1989), a arătat că Barițiu era „adept al curentului liberal”³, oferindu-ne, cu toate constrângerile ideologice specifice epocii, o primă expunere a ideilor liberale promovate de reputatul jurnalist brașovean. În cercetarea de față ne propunem să identificăm câteva noi surse ale gândirii sale și să analizăm opera sa ideologică în raport

* Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: faur_andrei_91@yahoo.com

¹ A se vedea Vasile Netea, *George Barițiu: viața și activitatea sa*, București, Edit. Științifică, 1966, și Toader Ionescu, *George Barițiu: monografie*, 2 vol., Cluj-Napoca, Edit. Risoprint, 2013–2014.

² *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania* [infra: *Ideologia generației române ...*], coord. George Em. Marica, București, Edit. Politică, 1968, p. 251–259; Vasile Netea, *op. cit.*, p. 147–176. Ideile economice promovate de Barițiu au fost tratate amănunțit în: Nicolae Văleanu-Ivanciu, Toader Ionescu, Iuliu Pinczés, *Gândirea economică din Transilvania*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1981, p. 116–121. O analiză a concepției despre națiune a lui Barițiu poate fi consultată la Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat (secolul al XIX-lea)*, Cluj-Napoca, Reșița, Presa Univeritară Clujeană – Banatica, 1997, p. 122–124.

³ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 151.

cu două ideologii marcante ale epocii sale, liberalismul și conservatorismul. Cultura politică, prin care înțelegem ansamblul de orientări, atitudini, idei, opinii, valori, simboluri, coduri și norme prin intermediul cărora indivizii se raportează la sfera publică și politică⁴, a apărut la elita românească din Imperiul Habsburgic la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu apariția conștiinței naționale și a primelor manifestări politice. Această cultură s-a consolidat odată cu diversificarea acestei elite, prin lecturi și peregrinări academice⁵. George Barițiu a fost unul dintre cei mai importanți promotori ai ideilor politice moderne în rândul românilor din Transilvania și Ungaria, prin intermediul „Foi pentru minte, inimă și literatură” și al „Gazetei de Transilvania”, cele două periodice pe care le-a fondat în anul 1838. Unele articole ale sale, care vor fi analizate în cuprinsul cercetării de față, au reprezentat veritabile studii asupra raportului dintre individ și stat sau asupra curentelor ideologice din vremea sa, fiind concepute pentru educarea publicului românesc. Din acest motiv, este foarte important să refacem, în măsura posibilităților, parcursul intelectual al lui George Barițiu, pentru a vedea în ce mod și-a construit acesta cultura politică.

Influența liberalismului asupra jurnalistului român se leagă în mod indiscutabil de influența acestei ideologii⁶ asupra unei părți a elitei maghiare din Transilvania și Ungaria, care a constituit mișcarea reformistă maghiară din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cea mai importantă figură a acestei mișcări este, fără îndoială, contele Széchenyi István, autor al unor importante lucrări cu caracter economic și social, dar și inițiatorul unor mari proiecte de modernizare⁷. Alți reformatori importanți ai epocii au fost Wesselényi Miklós⁸, profesorul aiudean Köteles Sámuel, poezii Kriza János și Szentivány Mihály. Opoziția liberală spera ca reformele sociale să îi determine pe nemaghiari să învețe limba maghiară și să se integreze în statul național maghiar, renunțând la cultivarea propriei identități⁹.

Elita românească a receptat ideile liberale prin intermediul autorilor maghiari, ale căror lucrări au stârnit în rândul tinerilor un ecou considerabil. Chiar dacă nu avem date concrete despre receptarea acestor autori, rolul pe care Széchenyi l-a jucat în formarea intelectuală a lui Barițiu poate fi reconstituit. Publicistul român se pare că i-a citit pe

⁴ Aurelian Crăiuțu, *Cultura politică și societatea post-comunistă: condiții ale democrației*, în: Idem, *Elogiul libertății: studii de filosofie politică*, Iași, Edit. Polirom, 1998, p. 141.

⁵ Vlad Popovici, *O perspectivă asupra culturii politice a românilor din Transilvania și Ungaria (1848-1918)*, în vol. *Românii din afara granițelor țării. Perspective culturale europene Iași-Alba Iulia-Bor-Vidin*, coord. Liviu Papuc, Iași, Edit. StudIS, 2014, p. 161–162.

⁶ Am decis să considerăm liberalismul o ideologie, și nu o doctrină, așa cum a fost definit uneori. A se vedea, pentru această dezbateră, Aurelian Crăiuțu, *A fi sau a nu fi liberal?*, în vol. *Doctrine politice: concepte universale și realități românești*, coord. Alina Mungiu Pippidi, Iași, Edit. Polirom – Societatea Academică din România, 1998, p. 18.

⁷ *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, sous la direction d’Ervin Pamlényi, Budapest, Éditions Corvina, 1974, p. 250–255; Paul Lendvai, *Ungurii*, București, Edit. Humanitas, 2001, p. 207–216.

⁸ A se vedea Benedek Vasile, *Wesselényi Miklós – promotor al reformismului liberal maghiar din Transilvania (1796-1850)*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2018.

⁹ *History of Transylvania*, vol. III, ed. Köpeczi Béla, Highland Lakes, New Jersey, Social Science Monographs, Boulder, Colorado, Atlantic Research and Publications, 2002, p. 97–141.

Széchenyi și pe Wesselényi încă din perioada studiilor la Blaj, așa cum reiese dintr-o scrisoare a unui fost coleg, canonicul Ștefan Moldovan¹⁰. Într-o relatare de călătorie la Pesta publicată în anul 1858, Barițiu declara că el e mândru să se numească cel din urmă discipol al contelui reformator, întrucât i-a studiat scrierile cu pasiune, zi și noapte. Din acest motiv, a și prezentat aceste idei în ziarele sale, făcându-le astfel accesibile și conaționalilor săi care nu cunoșteau limba maghiară¹¹.

Cu toate acestea, considerăm că scrierile lui Széchenyi citite în tinerețe au oferit doar imboldul pentru aplecarea spre ideologia liberală, întrucât se poate vedea clar, din alte articole politice pe care le-a scris, că tânărul jurnalist a căutat să citească și alți autori liberali, încercând să-i identifice pe cei mai importanți. Se pot regăsi în paginile publicațiilor sale, uneori chiar citați cu scrierile proprii, autori liberali din mediul german, precum Karl Rottek¹² și Karl Welker, sau francez, precum Charles de Montesquieu, François Guizot, Felicité de Lamennais, Alphonse Karr, Louis de Cormenin¹³.

Atașamentul său față de regimurile liberale reiese foarte clar din admirația mărturisită pentru Anglia, pe care și-a exprimat-o de mai multe ori în timpul vieții. Neîndoielnic, Barițiu a luat contact cu viața politică engleză tot prin intermediul reformatorilor maghiari, pentru care regimul politic englez a fost unul din cele mai importante modele politice¹⁴. În acord cu mulți autori politici ai vremii sale, jurnalistul brașovean a căutat să ofere publicului său cât mai multe informații cu privire la monarhia britanică. Admirația pentru regimul politic britanic și-a păstrat-o întreaga sa viață, deși nu a fost lipsită uneori de accente critice, vizând statutul muncitorilor, problema irlandeză sau chiar unele abateri morale în privința presei¹⁵.

Grija pe care Barițiu a acordat-o nu doar evenimentelor importante din țările Europei Occidentale, ci și substratului lor ideologic, ne permit să afirmăm că educația politică a primului jurnalist important român din Transilvania s-a făcut pe două căi: 1) lectura unor autori liberali și 2) observarea atentă a evenimentelor politice din țările Europei Occidentale, în mod predilect Anglia și Franța, unde liberalismul politic era în curs de afirmare. O bună parte din informațiile cu caracter politic din aceste țări au venit prin intermediul presei de limbă germană¹⁶. Problema lecturilor formative ale

¹⁰ George Bariț și contemporanii săi [infra: Bariț și contemporanii ...], vol. VI, coord. Ștefan Pascu, București, Edit. Minerva, 1983, p. 308.

¹¹ Florin-Marian Ștefan, *Spirit critic și europenism în gândirea social-politică românească*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2009, p. 132–133.

¹² Vasile Netea, *op. cit.*, p. 174.

¹³ Pentru prezența celor din urmă trei autori în publicistica românească, a se vedea Andrei Faur, *Restaurația, Monarhia din Iulie și românii ardeleni: receptarea aspectelor politice și ideologice*, „Revista Philohistoriss”, serie nouă, an II, nr. 3 (iunie 2016), p. 18-30 (disponibilă online: <https://asphilohistoriss.files.wordpress.com/2015/06/revista-philohistoriss-serie-noua-an-2-nr-3-iunie-2016-31.pdf>, accesat 7 decembrie 2017).

¹⁴ Vermes Gabor, *Tisza István: The Liberal Vision and Conservative Statecraft of a Magyar Nationalist*, New York, Columbia University Press, 1985, p. 4.

¹⁵ Andrei Faur, *Aspects Concerning the Perception of the English Liberalism by the Transylvanian Romanians during the XIXth Century*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, vol. LXI, no. 2, December 2016, p. 26-41.

¹⁶ Barițiu a considerat că, în înțelegerea rapidă a tumultuoaselor evenimente din anul 1848, l-au ajutat presentimentele sale și „multa lectură a celor mai bune ziare germane”. A se vedea Olimpiu

redactorului brașovean este complicată, din cauza informațiilor precare despre biblioteca sa. Avem puține informații cu privire la cele mai importante cărți pe care le-a cunoscut, cu excepția faptului că în anul 1829 a citit, prin intermediul medicului Simion Ramonțai, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* de Petru Maior¹⁷. După propriile sale spuse, precum și după mărturia lui Ștefan Moldovan prezentată mai sus, putem concluziona că a parcurs integral și operele principalilor reformatori maghiari. Din păcate, nu avem informații precise în ce măsură l-a citit pe Montesquieu, deși acest important autor a apărut citat în două din studiile sale, consacrate Angliei și culturii. Fragmente din operele gânditorului francez au apărut de două ori în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, în cursul anului 1842. Primele fragmente au fost publicate sub titlul *Capete din Monteschiu*¹⁸ și au inclus două capitole, al zecelea și al douăzeci și unulea, din *Considérations sur les causes de la grandeur des romains et de leur décadence*, în traducerea profesorului craiovean Stanciu Căpățâneanu¹⁹. Cele două scrieri au fost precedate de o elogioasă, dar sumară prezentare a renumitului cărturar. În luna următoare a apărut, în aceeași revistă, și o traducere din lucrarea *Despre spiritul legilor*, fiind vorba despre capitolul al doisprezecelea din cartea a șasea, dedicat puterii pedepselor²⁰.

În studiul consacrat Angliei, din anul 1839, Barițiu a enunțat principiul separării puterilor în stat al marelui autor iluminist²¹, care ar fi considerat că „energia constituției statului englezesc stă într-o deschilinire strânsă celor trei puteri, care sunt ocârmuitoare, judecătorească și legislativă”²². Jurnalistul român l-a contrazis totuși pe Montesquieu, argumentând că parlamentul britanic are legături atât cu judecătoria, cât și cu executivul. În același studiu, autorului francez i se atribuie o interesantă observație privind moderația nobilimii engleze: „drept văzu Monteschiu când zisă cum că cumpătul este vârtutea cardinală a aristocrației anglice. Cumpătul este ton fundamental în politica Angliei.”²³ În realitate, Montesquieu nu s-a referit în mod expres la moderația aristocrației britanice, însă a stabilit că într-un regim condus de aristocrați este nevoie de moderație, deoarece cel mai greu lucru pentru nobilime este să își țină sub control propriile porniri. Moderația bazată pe virtute era, în opinia sa, cel mai important element al unei guvernări aristocratice²⁴.

Importanța moderației în politică, descoperită de George Barițiu probabil în jurul anului 1839, posibil pe baza unei lecturi din Montesquieu (care este citat inexact), a rămas o idee de bază în cultura sa politică. Mult mai târziu, într-un discurs pe care l-a

Boitoș, *Memoriile lui George Barițiu*, extras din „Studii literare”, Sibiu, Tipografia „Cartea românească din Cluj”, 1942, p. 13.

¹⁷ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 34.

¹⁸ „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 45, 9 noiembrie 1842, p. 353–358.

¹⁹ Monteschiu, *Mărireă romanilor sau băgare de samă asupra principiilor înălțării și căderii*, tradusă din franțoezește de Stanciu Căpățâneanu, profesor [al] școalelor naționale din Craiova, 1830.

²⁰ „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 49, 7 decembrie 1842, p. 385–386.

²¹ Charles-Louis de Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, vol. I, București, Edit. Științifică, 1964, p. 195–196.

²² „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 25, 18 iunie 1839, p. 197.

²³ *Idem*, nr. 24, 11 iunie 1839, p. 192.

²⁴ Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 35–36. A se vedea, pentru modul în care Montesquieu valoriza moderația, Aurelian Crăiuțu, *Elogiul moderației*, Iași, Edit. Polirom, 2006, p. 57–76.

ținut în Dieta Transilvaniei de la Sibiu, în data de 10 august 1863, în calitate de deputat, și-a exprimat credința că membrii Dietei au ocazia „de-a învăța una din cele mai scumpe vârtuți civile, adecă cumpătul, stăpânirea de sine, ori domnia peste sine, sfărâmarea oricărui cugete și sentimente asupritoare și egotistice, rumperea, mai în scurt, cu trecutul cel dureros, îmbrățișarea numai a trecutului aceluia, care a asigurat această moșie sau proprietate pe sama conlocuitorilor săi.”²⁵

Montesquieu mai apare menționat, tot de două ori, într-un alt studiu al lui Barițiu, publicat la începutul anului 1848, intitulat *Cultura*. Într-o discuție privind implicarea statului în educația supușilor, la care vom reveni mai jos, el arăta că și celebrul autor, alături de alți cunoscuți filosofi ai epocii, consideră că statul este îndreptățit să dirijeze educația cetățenilor. Jurnalistul român și-a exprimat cu această ocazie și dezacordul față de o opinie a iluministului francez în privința principiilor diferite de educație care trebuie aplicate sub fiecare formă de guvernământ: „De aci ne putem destul mira de Monteschiu când el pretinde că principiul educației în staturile despotice trebuie să fie frica, în cele monarhice onoarea, în cele republice virtutea.”²⁶ Barițiu își motivează dezacordul argumentând că, printr-o astfel de educație, un popor care a căzut sub jugul despotismului este condamnat să rămână în acea stare nefavorabilă.

Un alt autor important care influențează cultura politică a lui Barițiu este François Guizot. Istoric cu vederi liberale²⁷ și important om politic în timpul Monarhiei din Iulie, Guizot a scris o lucrare istorică intitulată *Histoire générale de la civilisation en Europe depuis la chute de l'empire romain et jusqu'à la Revolution française*, publicată în anul 1828 și reeditată un deceniu mai târziu. Câteva capitole din această lucrare au văzut lumina tiparului în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”²⁸, cuprinzând practic primele trei lecții ale istoricului francez, consacrate noțiunii de civilizație, istoriei Imperiului Roman și tranziției spre epoca medievală²⁹. Cartea lui Guizot a rămas o referință importantă pentru Barițiu, întrucât a menționat-o în ședința Dietei de la Sibiu din data de 14 septembrie 1863, susținând dreptul românilor la folosirea propriei lor limbi în virtutea dreptului natural³⁰. În realitate, această citare este incorectă, deoarece lucrarea lui Guizot nu doar că nu conține acel citat, însă în cuprinsul ei nici nu există referiri cu privire la acest set de drepturi. Savantul francez a argumentat însă că legitimitatea politică nu se poate construi pe forță, ci pe drept, justiție și rațiune, fiind într-o strânsă legătură cu

²⁵ Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară* [infra: *Cartea de Aur ...*], vol. III, Sibiu, „Tipografia” Iosif Marschall, 1905, p. 86.

²⁶ „Gazeta de Transilvania”, nr. 3, 8 ianuarie 1848, p. 9. Pentru ideea originală a filosofului francez, a se vedea Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 44, 48.

²⁷ O analiză a liberalismului lui Guizot poate fi consultată la Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului: zece lecții*, București, Edit. Humanitas, 1992, p. 142–156.

²⁸ „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 20, 11 decembrie 1850, p. 157–159; nr. 21, 25 decembrie 1850, p. 164–166; nr. 2, 11 ianuarie 1851, p. 9–13; nr. 3, 18 ianuarie 1851, p. 17–21; nr. 4, 25 ianuarie 1851, p. 25–27; nr. 5, 1 februarie 1851, p. 33–35; nr. 6, 8 februarie 1851, p. 41–42; nr. 7, 15 februarie 1851, p. 49–52; nr. 8, 22 februarie 1851, p. 57–59; nr. 9, 1 martie 1851, p. 65–67; nr. 10, 8 martie 1851, p. 75–78.

²⁹ François Guizot, *Istoria civilizației în Europa de la căderea Imperiului roman până la Revoluția franceză*, București, Edit. Humanitas, 2000, p. 21–75.

³⁰ Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur ...*, vol. III, p. 272.

libertățile individuale și cu modul în care se exercită funcțiile publice³¹. Este posibil ca pur și simplu Barițiu să fi comis o eroare în timp ce își ținea discursul sau doar să fi dorit să dea o mai mare greutate spuselor sale prin invocarea unei lucrări celebre. Cu ideea de drept natural era familiarizat încă din 1843³², din surse germane, precum kantianul Wilhelm Traugott Krug și Karl Rottek³³, astfel că în anul 1844 a putut scrie un cuprinzător articol asupra acestui subiect³⁴.

În continuarea studiului nostru, ne propunem să explorăm câteva direcții esențiale în cultura politică a lui George Barițiu: raportul dintre stat și individ, convingerile sale cu privire la cel mai dezirabil regim politic și influența exercitată de ideologia liberală și de cea conservatoare în cultura sa politică.

Modul în care jurnalistul ardelean vedea raportul dintre individ și stat se leagă de una din cele mai importante și longevive convingeri politice ale sale și anume cea legată de independența economică a indivizilor. În opinia lui, individul nu trebuie să depindă de stat și să aștepte de la acesta emanciparea, dimpotrivă, el trebuie să se emancipeze singur. Această convingere a fost extinsă la nivelul națiunii române din Imperiul Habsburgic și o putem regăsi formulată la mai multe vârste. Una dintre sursele importante ale acestei atitudini este, probabil, opera unuia dintre modelele sale intelectuale, contele reformator Széchenyi István. Un indiciu în acest sens este articolul scris în anul 1860, la moartea nobilului maghiar, în care Barițiu a reamintit una dintre ideile importante ale defunctului: „totodată Seceni învederă unguirilor acelu adevăr cum că nu guvernul, ci poporul, națiunea e de vină, deacă Ungaria zace în neștiință și nu merge pe calea reformelor înainte, căci oricând o națiune voiește cu tot[din]adinsul reformele, guvernul n-are încărău, trebuie să meargă și el cu națiunea.”³⁵ Formularea acestei convingeri poate fi găsită încă din anul 1846, când, la finalul unui articol foarte critic despre fraudarea alegerilor din Franța, redactorul le cerea cititorilor săi: „nu vă nădăjduiți spre boieri, spre fiii oamenilor în care nu este mântuire”³⁶. Nădăjduiți în ceriu și în tăria caracterului vostru, dacă o aveți pe aceea!”³⁷ Un îndemn mult mai articulat pentru emanciparea doar prin propriile forțe a fost lansat în anul 1872, într-un articol din revista „Transilvania”: „să ne încredem întotdeauna neasemănat mai mult în puterile proprii decât în ajutorul altora.”³⁸

Redactorul brașovean și-a îndemnat conaționali să se bazeze doar pe ceea ce pot ei realiza, fiind de asemenea conștii că doar o persoană independentă financiar față de stat poate duce o luptă națională activă. Prin intermediul limitărilor impuse de o funcție administrativă, statul avea posibilitatea de a-i constrânge pe fruntașii români să stea

³¹ François Guizot, *op. cit.*, p. 62–64.

³² Vasile Netea, *op. cit.*, p. 174.

³³ *Ideologia generației române ...*, p. 65–73.

³⁴ „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 5, 31 ianuarie 1844, p. 33–36.

³⁵ „Gazeta de Transilvania”, nr. 16, 14 aprilie 1860, p. 66.

³⁶ Această formulare a fost, cel mai probabil, inspirată de Psalmul 145:3: „Nu vă încredeți în cei puternici, în fiii oamenilor, în care nu este izbăvire.”

³⁷ „Gazeta de Transilvania”, nr. 64, 8 august 1846, p. 254.

³⁸ George Bariț, *Scrisori social-politice*, ediție de Victor Chereșteșiu, Camil Mureșan, George Em. Marica, București, Edit. Politică, 1962, p. 252. Despre optimismul lui Barițiu, a se vedea Camil Mureșanu, *George Bariț: o încercare de portret psihologic*, „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie”, seria IV, tom XVIII, 1993, p. 32.

departe de politică ori să activeze într-o direcție conformă interesului său. Așa se poate explica îndemnul său din 1878, publicat în cel din urmă ziar al său, „Observatoriul”: „dacă alții sunt de sărit în apă fără funcțiuni publice, dacă alții nu știu să se susțină decât numai din tezaurul statului, noi nu vom înceta a zice românilor: faceți oricum veți ști, deschide-ți-vă izvoare de subzistență din orice părți, numai ca să nu fiți nevoiți a recurge la vreo mamă vitregă.”³⁹ Această convingere cu caracter sociologic o regăsim afirmată și în principala lucrare istorică a reputatului cărturar, dedicată istoriei Transilvaniei din secolele XVII-XIX: orice popor, chiar și în țări bine organizate, trebuie să aibă „un cât mai mare număr de bărbați, în adevăr independenți, atât din punct de vedere al inteligenței superioare, al culturii și al rutinei politice, cât și din al stării materiale.”⁴⁰ În opinia sa, era nevoie de „câteva zeci de mii familii” care să nu aibă nevoie de subsidii, favoruri ori protecții speciale din partea statului⁴¹, putând astfel să facă politică fără a-și prejudicia viitorul profesional.

Această atitudine nu trebuie înțeleasă ca fiind ostilă funcționarilor români în general, deoarece autorul și-a declarat în mai multe rânduri loialismul dinastic și era conștient că implicarea românilor în administrație constituia un factor de emancipare. Atitudinea sa pozitivă și totodată pragmatică față de funcționari reiese dintr-o scrisoare adresată lui Ioan Antonelli cu puțin timp înaintea instaurării regimului dualist, în anul 1866, când s-a pus problema înaintării unei petiții la Viena. În acest context, Barițiu afirma că el și cu Ioan Rațiu nu ar dori ca funcționarii români să se compromită semnând acea petiție, deoarece acest lucru le-ar pune carierele în pericol. După părerea sa, de la conașionalii din aparatul administrativ românii puteau spera doar la câte un sfat confidențial sau măcar la neutralitatea binevoitoare⁴².

Este foarte important de menționat că Barițiu nu doar a enunțat aceste valori, însă le-a și asumat, fiind întreaga sa viață adeptul independenței economice față de statul habsburgic. Această calitate a legat-o, de altfel, de meseria sa favorită, aceea de jurnalist, susținând mereu că jurnalistul trebuie să fie independent⁴³. Slujbele pe care le-a avut nu au fost, în general, legate de o instituție publică care depindea de stat, excepție făcând perioada lui de profesorat la Blaj în anii 1835 și 1836 (în condițiile în care statul avea o mare influență asupra afacerilor Bisericii Greco-Catolice). După părăsirea orașelului de pe Târnave, Barițiu a funcționat vreme de nouă ani ca profesor la școala negustorilor români din Brașov, ca redactor al celor două periodice românești (după 1845, datorită stării de sănătate, munca de jurnalist a constituit unica sa sursă de venit), ca secretar al Gremiului negustorilor români din Brașov (1850–1857), ca director comercial al fabricii de hârtie de la Zărnești (1852–1872), ca redactor al ziarului sibian „Observatoriul” (1878–1885), desfășurând apoi o rodnică activitate organizatorică în cadrul Astrei⁴⁴. A avut mai

³⁹ George Bariț, *op. cit.*, p. 321.

⁴⁰ Idem, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, ed. a II-a (îngrijită de Ștefan Pascu și Florin Salvan), Brașov, Muzeul de Artă, 1995, p. 128.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Bariț și contemporanii ...*, vol. X, editor Simion Retegan, București, Edit. Enciclopedică, 2003, p. 336.

⁴³ Andrei Sabin Faur, *Presa, publicul și jurnaliștii în viziunea lui George Barițiu și a corespondenților săi*, „Buletinul Cercurilor Științifice Studențești”, nr. 22, 2016, p. 175–176.

⁴⁴ Vasile Netea, *op. cit.*, p. 46–53, 56–67, 233–235, 277.

multe șanse de a obține slujbe didactice sau administrative în Moldova și în România, la fel ca mai mulți dintre contemporanii săi, însă a refuzat toate aceste oferte datorită, așa cum a mărturisit mai târziu, atașamentului față de patria sa⁴⁵. Lăsând la o parte o tentativă nereușită de a deveni protopop în cadrul bisericii greco-catolice⁴⁶, Barițiu și-a căutat mereu un loc de muncă lipsit de constrângeri ideologice sau politice. O altă manifestare a dorinței sale de independență este refuzul de a accepta sprijin material pentru călătoriile la Viena în interesul națiunii, motivând acest lucru doar prin vanitatea proprie⁴⁷.

Toleranța etnică și confesională a fost o altă valoare susținută de Barițiu în decursul întregii sale vieți, alături de un sincer atașament față de națiunea română. Problemele confesionale care au tulburat deseori viața politică și culturală a românilor din Imperiul Habsburgic nu par să-l fi influențat pe fondatorul primelor ziare românești, care, în spirit iluminist, a căutat să stabilească legături cu toți românii cultivați și implicați în viața cetății, indiferent de confesiunea lor. Jurnalistul și-a mărturisit încă din anul 1846 „indiferentismul confesionariu”⁴⁸ și ostilitatea față de fanatismul religios și intrigile clericale. Pe plan public și-a manifestat de multe ori totala deschidere față de cooperarea cu celelalte naționalități ale Transilvaniei. Menționăm aici doar un fragment din discursul pe care l-a susținut la Brașov în data de 20 ianuarie 1861: „ura, urgia și frecările nu există între națiuni, ci între coterii, oligarhii și clase privilegiate.”⁴⁹

Aceste valori pe care liderul român le-a asumat și le-a aplicat, așa cum am văzut, chiar și în cazul propriei sale persoane, ne permit să înțelegem mai bine convingerile sale politice. Pentru Barițiu, așa cum am văzut, libertatea individuală și națională era deosebit de importantă. Chiar dacă mulți colegi de generație ai săi au insistat cu precădere asupra celei de-a doua, motivând că drepturile individuale nu reprezintă nimic în lipsa celor naționale⁵⁰, redactorul brașovean a acordat o atenție serioasă și celor dintâi. În acest sens, a fost singurul care a remarcat că documentele care atestau liberalizarea Imperiului Habsburgic la începutul deceniului al șaptelea nu făceau referire la „libertatea personală, dreptul domiciliului, dreptul vorbirii și al tipăririi și libertatea religioasă”⁵¹, solicitând câteva lămuriri asupra acestui aspect.

Prima analiză importantă a lui Barițiu asupra relației indivizilor cu statul este cuprinsă în articolul *Unele pregătiri*, publicat în anul 1844. Textul conține o mică prezentare a noțiunii de suveranitate a poporului, elaborată cu precauție, în care se

⁴⁵ *George Barițiu (12/24 Maiu 1812–1892). Foi comemorative la serbarea din 12/24 Maiu 1892* [înfră: *George Barițiu (12/24 Maiu 1812–1892). Foi comemorative ...*], editor Corneliu Diaconovich, Sibiu, Tipariul Tipografiei Archidiececane, 1892, p. 37. Totuși, într-o scrisoare din anul 1855 către Timotei Cipariu, Barițiu a afirmat că a refuzat o ofertă de a se muta la Iași datorită faptului că nu are încredere în boieri. A se vedea *Bariț și contemporanii ...*, vol. X, p. 43.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 41–42.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 188 și p. 191.

⁴⁸ *Bariț și contemporanii ...*, vol. VII, coord. Ștefan Pascu, București, Edit. Minerva, 1985, p. 102.

⁴⁹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur ...* vol. II, ed. a II-a, Sibiu, „Tipografia” Iosif Marschall, 1904, p. 218.

⁵⁰ Această opțiune este foarte vizibilă la Emanoil Gojdu, care a enunțat tranșant într-un discurs din 1861: „Românul taxează mai sus susținerea naționalității sale decât libertatea sa personală, pentru că el vieța națională o consideră de basă a libertății sale, și nu libertatea individuală de scut al vieții sale constituționale.” A se vedea *ibidem*, p. 423.

⁵¹ *Ibidem*, p. 767.

precizează că acesta trebuie să se supună unui guvern pentru a nu cădea în anarhie, însă are dreptul de a delega puterea sa asupra unei persoane. În acest fapt ar consta suveranitatea, pe care Barițiu are grijă să o prezinte ca o noțiune creatoare, care sprijină activ guvernul și e total exclus să îl și conteste⁵².

Un alt studiu al său, intitulat *Unele idei despre stat* și publicat în anul următor, ne oferă câteva informații importante despre modul în care reputatul jurnalist vedea raporturile individului cu statul. Lucrarea începe cu câteva precizări importante. Mulți considerau, scria atunci Barițiu, că rolul statului este de a asigura fericirea oamenilor însă „ei nu judecă, că dacă statul ar lua asupra-și îndatorirea și dreptul de a îngriji nemijlocit, pentru fericirea fiecărui supus, atunci oamenii ar cădea neapărat supt un feliu de epitropie tocma cum este cea dată pruncilor nevârstnici, prin urmare libertatea personală ar pătimi greu.”⁵³ Scopul statului nu trebuie să fie, așadar, asigurarea fericirii fiecărui cetățean, ci doar siguranța și libertatea locuitorilor săi: „siguritatea și libertatea sunt unul și același lucru și prin urmare scopul statului stă în libertate sau siguritate.”⁵⁴ Statul este definit ca o asocieră (*însoțire*) formată de către un popor lucrător de pământ pentru a apăra, în interiorul unui teritoriu, drepturile tuturor locuitorilor⁵⁵. Aceasta este o ilustrare a influenței teorii a contractului social care, deși a apărut încă din Antichitate⁵⁶, s-a consacrat în cultura politică europeană odată cu Thomas Hobbes, prin influența sa lucrare *Leviathanul* (1651), dezvoltată ulterior de alți gânditori, precum John Locke.

Barițiu nu a insistat asupra acestei teorii, însă prezentarea sa este foarte interesantă atunci când vorbește despre suveranitate, pe care o definește ca fiind capacitatea statului de a-și folosi mijloacele pe care le are la dispoziție pentru a asigura securitatea locuitorilor săi⁵⁷ (în *Unele pregătiri*, publicat în anul anterior, a definit suveranitatea ca sinonimă cu independența⁵⁸). În acest sens vorbește, printre puterile statului, de „potestatea inspectivă, care e dreptul de a pretinde de la supuși ca să facă guvernului cunoscute toate acelea care ar putea interesa pe stat”⁵⁹. Practic, această putere este responsabilă de obligarea supușilor să ofere statului toate informațiile de care are nevoie pentru bunul său mers. Celelalte puteri menționate sunt cele clasice: „potestatea legiuitivă”, „potestatea executivă” și „potestatea judecătorească”, însă lipsește referirea la controlul reciproc pe care, conform lui Montesquieu, acestea ar trebui să-l aibă⁶⁰. Această omisiune se poate explica, desigur, prin climatul politic și ideologic autoritar și antiliberal din Imperiul Habsburgic la acea dată. Nu ar fi exclus ca publicistul brașovean să nu fi împărtășit această idee, însă considerăm că în acel caz și-ar fi motivat opțiunile. Putem totuși surprinde o influență a lui Montesquieu în câteva considerații pe care redactorul brașovean le-a enunțat în privința puterii judecătorești: „Puterea judecătorească se socoate ca ram al puterii îndeplinitoare sau

⁵² „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 4, 24 ianuarie 1844, p. 27–28.

⁵³ „Gazeta de Transilvania”, nr. 60, 26 iulie 1845, p. 237.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 238.

⁵⁶ John Gray, *Liberalismul*, București, Edit. Du Style, 1998, p. 28.

⁵⁷ „Gazeta de Transilvania”, nr. 61, 30 iulie 1845, p. 241.

⁵⁸ „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr. 4, 24 ianuarie 1844, p. 26.

⁵⁹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 61, 30 iulie 1845, p. 241.

⁶⁰ Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 83, 204.

executive în cauze de ale dreptului”⁶¹, căci și iluministul francez a definit puterea judecătorească drept „puterea executivă privitoare la cele care țin de dreptul civil”⁶². Viziunea jurnalistului brașovean reflectă situația de atunci din Monahia Dunăreană, unde administrația și justiția nu erau încă separate oficial.

Una dintre ideile importante prezente în acest studiu este cea conform căreia politica trebuie să fie morală, iar „omul care cutează a întări că politica nu se poate suferi cu moralul și cu dreptatea este sau un om rău, procler, sau un nătărău.”⁶³

O altă scriere a cunoscutului cărturar, publicată trei ani mai târziu, la începutul anului revoluționar 1848, intitulată *Cultura*, ne oferă mai multe informații despre modul în care autorul vedea politica. Acest articol a fost întocmit sub influența lui Karl Rottek, August Hermann Niemeyer și Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord. O primă și interesantă idee, prin care Barițiu se rupe de tradiția reformismului iluminist, este aceea că popoarele trebuie să controleze, cel puțin câteodată, factorul politic: „Politica însă înșeală până acum pe popoare așa des și așa cumplit, încât ei nu trebuie să-i cadă cu greu, dacă acelea încă se mai încearcă a o mai controla câte o dată.”⁶⁴ Se poate întâmpla uneori ca statul, în loc să-și folosească instituțiile pentru a lumina poporul, le utilizează doar pentru a fi instrumente ale despotismului și tiraniei, iar în acest proces de pervertire a supușilor dintr-un stat, școlile joacă un rol foarte important.

Acest studiu aduce noi dovezi despre influența lui Montesquieu asupra lui Barițiu, în primul rând, deoarece jurnalistul a preluat ideea conform căreia clima influențează caracterul și cultura unui popor, precum și raporturile sociale din interiorul său⁶⁵. În fața acestui determinism, rolul politicii este de a „paraliza pe cât se poate mai mult influințele climatei în interesul moralei și al libertății”⁶⁶, căci altfel, dacă politica se supune climatei, ce drept ar mai avea oamenii să critice alte popoare, precum cele orientale. E posibil, deși nu a fost citat aici, ca această idee să fi fost inspirată de titlul capitolului al cincilea din cartea a paisprezecea a lucrării *Despre spiritul legilor: Legiuitorii răi au fost cei care au favorizat viciile datorate climatei, iar buni cei care s-au împotrivit acestor vicii*⁶⁷. Statul nu poate combate influența nocivă a climatei asupra poporului decât prin intermediul culturii. Chiar dacă Barițiu recunoștea că scopul statului nu e cultura însăși, ci securitatea locuitorilor săi, cea dintâi era văzută ca un mijloc de a lupta contra tiraniei, care reprezintă un pericol pentru siguranța publică⁶⁸. Prin promovarea culturii, poporul se va maturiza și va fi tot mai capabil să se descurce singur, iar opinia publică se va dezvolta⁶⁹. Într-un mod foarte interesant, Barițiu nu ezită să transmită cititorilor săi și una dintre obiecțiile conservatorilor față de liberali și anume paradoxul că, pentru a ajuta poporul să se maturizeze, acesta trebuie înainte silit să se educe: „Însă despoții zic liberalilor: dacă voi

⁶¹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 61, 30 iulie 1845, p. 241.

⁶² Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 195.

⁶³ „Gazeta de Transilvania”, nr. 62, 2 august 1845, p. 245.

⁶⁴ *Idem*, nr. 1, 1 ianuarie 1848, p. 1.

⁶⁵ *Ibidem*. A se vedea și Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 283–286.

⁶⁶ „Gazeta de Transilvania”, nr. 1, 1 ianuarie 1848, p. 1.

⁶⁷ Charles de Montesquieu, *op. cit.*, p. 288.

⁶⁸ „Gazeta de Transilvania”, nr. 2, 5 ianuarie 1848, p. 5–6.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 6.

dați staturilor dreptul de a sili pre oameni la cultivare, atunci tăieți arburele supt voi, căci unde este libertate nu încap silă.”⁷⁰ Autorul a combătut această obiecție prin ideea că un popor barbar e ca un copil care nu poate ști ce vrea și ce este bine pentru el, așadar trebuie luate măsuri în acest sens. Sunt acceptate doar acele constrângeri pe care însuși poporul, când va ajunge la maturitate, le va considera salutare.

În legătură cu problema dreptului pe care îl are statul de a trasa liniile generale în educație, autorul a început prin a arăta că acesta este un procedeu periculos, folosit și de alți tirani, precum Napoleon, pentru a-și aservi supușii. Barițiu s-a arătat totuși de acord ca statul să direcționeze educația poporului conform interesului de stat, însă doar dacă cel din urmă este „curat, ferit de egoismul înecătoriu.”⁷¹ Un stat nu are dreptul de a sprijini sau oferi educație numai unei părți a locuitorilor săi, deoarece toate sufletele sunt intrinsec egale. El trebuie să ofere tuturor locuitorilor șansa de a se educa, însă numai conform cu puterile fiecăruia dintre ei: „să stea drumul nenchis pentru toți, ca să propășiască fiecare până unde îl ajută puterile.”⁷² Putem remarca și aici respectul cunoscut al autorului pentru inițiativa privată, întrucât considera că statul trebuie să permită și unor particulari să deschidă școli, cu condiția ca acestea să fie supravegheate, pentru a nu găzdui catedre „revoluționare” sau obscurantiste. Această supraveghere a școlilor private nu reprezintă nicidecum o constrângere, deoarece statul trebuie, în interesul libertății, să vegheze la neutralitatea educației.⁷³

George Barițiu considera astfel că societatea trebuie să joace un rol ponderator asupra acțiunilor statului chiar dacă, pe fondul climatului politico-ideologic din Monarhia Habsburgică, nu a enunțat această idee într-un mod foarte tranșant. El a acordat statului dreptul de a interveni în viața cetățenilor numai din cauze care țin de securitatea publică, aici intrând, în opinia sa, și domeniul cultural-educațional. Textele sale de dinaintea Revoluției de la 1848 ne arată un intelectual care vedea în stat un arbitru, cu rolul de a veghea asupra competiției desfășurate între cetățenii și națiunile conlocuitoare. Reputatul jurnalist a păstrat acest deziderat și mai târziu, de-a lungul vieții sale, așa cum reiese și din memoriile prelucrate în volumul din 1892: „Față cu privilegiile absolutistice și cu monopolele el [George Barițiu] nu cere privilegii pentru națiunea sa, el pretinde numai concurență liberă pe toate terenele activității omenești și parte dreaptă, proporțională la sarcini și la foloase.”⁷⁴ Fragmentul anterior subliniază foarte clar adversitatea sa față de regimurile absolutiste, denumite „despotice” sau „tiranice”. Aceste opțiuni au putut fi manifestate mai deschis în anul 1848, când a declarat că românii nu sunt dușmani ai „dinastiilor, nici ai staturilor, ci singur ai despotismului”⁷⁵, fiind în același timp prieteni necondiționați ai oricărui guvern și stat care apără libertatea. A rămas toată viața cu acest sentiment, căci îl găsim mărturisit într-o scrisoare către avocatul Ioan Rațiu

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 3, 8 ianuarie 1848, p. 9.

⁷² *Idem*, nr. 4, 12 ianuarie 1848, p. 13.

⁷³ *Ibidem*, p. 13–14.

⁷⁴ George Barițiu (12/24 Maiu 1812–1892). *Foi comemorative ...*, p. 36.

⁷⁵ George Bariț, *op. cit.*, p. 133.

din anul 1880: „eu abhorrediu [urăsc] absolutismul, urăsc din suflet pseudo-constituționalismul.”⁷⁶

Putem găsi astfel de atitudini tranșante nu doar față de absolutismul manifestat în politică, ci și în privința instituțiilor eclesiastice. Sub acest aspect, redactorul ardelean s-a manifestat încă din tinerețe, la fel ca alți membri ai intelighenței românești, pentru reintroducerea sinoadelor ca factori decizionali în cele două biserici românești⁷⁷. În anul 1869, într-o scrisoare adresată canonicului Ioan Micu Moldovan, Barițiu a expus câteva opinii cu privire la ce ar trebui să susțină delegația românească la Conciliul Vatican I⁷⁸, alături de câteva considerații privind politica Bisericii Catolice. El se declară foarte vehement împotriva infailibilității papale, fiind de părere că aceasta este „nici mai mult, nici mai puțin, decât despotismul încarnat, cel mai înfricoșat și cel mai periculos din toate despotismele din lume, totodată părintele și patronul tuturor despotismelor profane, adevăratul și genuinul antichrist pe pământ”⁷⁹. Antipatia cărturarului se manifestă și împotriva ordinului iezuit, a cărui doctrină o consideră eretică și nocivă pentru creștinism⁸⁰. Din punctul său de vedere, delegația românească trebuia să ceară nu doar respectarea tradițiilor canonice vechi, care ar legitima existența unui conciliu mai presus de papă, dar și ca bisericile să poată funcționa liber în stat („Ecclesie liberă în stat liber”)⁸¹. Privirea sa asupra organizării eclesiastice este așadar marcată de liberalismul epocii, întrucât pledează pentru un grad mai mare de descentralizare administrativă și împotriva conducerii unitare, întruchipată de suveranul pontif.

În privința regimului politic, Barițiu și-a manifestat preferința pentru cel parlamentar. Această opțiune a dobândit-o, după cum i-a mărturisit prietenului său Dimitrie Moldovan, încă din anii tinereții⁸². În primele decenii de activitate, și-a manifestat această simpatie prin prezentarea regimurilor politice mai liberale din Europa Occidentală, însă mai târziu, începând cu anii 1860, de îndată ce contextul politic a permis-o, a început să promoveze parlamentarismul în presa românească din Transilvania. În 1866, într-un articol intitulat *Profesiune de credință sau instrucțiune*, cunoscutul cărturar și-a expus câteva principii despre o viață parlamentară sănătoasă. El a pledat pentru o legătură strânsă între un parlamentar și cei pe care îi reprezintă și în fața cărora este răspunzător. Pentru Barițiu, această răspundere este la fel de importantă ca și răspunderea miniștrilor în fața parlamentului. Astfel, atât deputații trebuie „să dea samă conștiinței publice de ceea ce fac și dreg ei”, dar și alegătorii trebuie să fie atenți și să solicite profesiunile de credință ale deputaților lor⁸³. Pe lângă dietă sau parlament, un alt

⁷⁶ Ioan Rațiu, Emilia Rațiu, *Corespondență: scrisori primite (1866–1895)*, vol. I, ediție de Marcel-Dumitru Ciucă și Elena Teodora Ciucă, București, Edit. „Progresul Românesc”, 1994, p. 48.

⁷⁷ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 168.

⁷⁸ A se vedea Nicolae Bocșan, Ion Cârja, *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I (1869–1870)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001.

⁷⁹ *Bariț și contemporanii ...*, vol. X, p. 393.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 390.

⁸¹ *Ibidem*, p. 393.

⁸² *Ibidem*, p. 216.

⁸³ George Bariț, *op. cit.*, p. 194–195.

factor al puterii legislative pe care Barițiu îl recunoștea era monarhul. În anul 1880 i-a scris despre acest subiect lui Ion Rațiu, argumentând că nu ar dori ca monarhul să fie total în afara procesului legislativ, „un automat, căruia să i se facă salariu de 8-9 milioane numai ca să subscrie acte bune-rele, drepte-nedrepte”, ci dimpotrivă, îi recunoștea dreptul de a participa la acest proces⁸⁴.

Această admirație necondiționată pentru parlamentarism pare să sufere câteva nuanțări la vârsta senectuții, așa cum reiese dintr-un articol publicat în anul 1883. Jurnalistul pare să fi constatat, după cele peste două decenii de la liberalizarea Imperiului Habsburgic, că parlamentarismul nu reprezintă o soluție universală pentru dezvoltarea unui stat: „este o eroare foarte periculoasă a identifica parlamentarismul cu libertatea, cu drepturile omenești, căci văzurăm parlamente mai tirane decât cei mai brutali sultani”⁸⁵. Acest regim poate fi implementat, avertiza autorul, doar la popoarele „superioare”, care dispun de un număr mare de bărbați independenți, fapt pe care îl considera esențial în viața politică.

Viziunea despre administrație a lui George Barițiu iese la iveală dintr-un proiect de lege a comunelor pe care l-a trimis în anul 1865 generalului Ioan Emanuel Florescu. Cărturarul ardelean era convins că un stat poate fi bine administrat doar printr-o lege bună a comunelor. Unul dintre pericolele în calea bunei administrări a comunelor a fost, în opinia sa, centralismul administrativ care poate să suprimă orice inițiativă a locuitorilor capabili, cei care cunosc cel mai bine adevăratele probleme ale localității lor. Chiar dacă nu se pronunță pentru autonomia totală a comunelor, menționând că statul are dreptul să o mărginească atunci când interferează cu interesele sale, Barițiu a arătat că e foarte important ca oamenii să poată participa la viața politică locală, pentru că doar așa vor înțelege și aprecia mersul lucrurilor din patria lor: „Pe cât timp locuitorii nu se știu ocupa cu trebile comunei lor, pre atâta ei nu vor ști a prețui nici interesele cele mari ale patriei întregi.”⁸⁶ Un aspect foarte interesant din acest proiect este legat de dreptul de vot în problemele așezării. La fel ca mulți liberali ai vremii sale, Barițiu nu este favorabil votului universal și propune ca votul să se ofere „numai majorității celor interesați, eară nu majorității maselor”⁸⁷. De asemenea, autorul a considerat că reprezentanții comunei trebuie aleși doar din „floarea locuitorilor”, prin care înțelegea „oameni luminați, probi, bogați în esperiință și de-o cunoaștere acurată a trebilor comunei”⁸⁸. Punctul său de vedere enunțat aici este, așadar, destul de departe de idealul democratic, care se afirmase deja în Franța după anul 1848.

Cel din urmă aspect pe care vom încerca să-l lămurim în studiul nostru este legat de profilul ideologic al reputatului cărturar brașovean. Barițiu nu și-a asumat niciodată direct o identitate ideologică, în sensul în care să precizeze dacă se considera liberal sau conservator. Pentru a rezolva aceste aspecte, ar fi necesar să identificăm ce înțelegea acesta prin noțiunile respective.

⁸⁴ Ioan Rațiu, Emilia Rațiu, *op. cit.*, p. 48.

⁸⁵ George Bariț, *op. cit.*, p. 409.

⁸⁶ *Bariț și contemporanii ...*, vol. X, p. 312–313.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 312.

⁸⁸ *Ibidem*.

Chiar dacă a folosit acești termeni încă de la începutul activității sale jurnalistice, Barițiu a publicat abia în 1848, cu puțin timp înainte de izbucnirea revoluției în Franța, un studiu cu privire la principalele partide politice din Europa, redactat după lucrările lui Karl Rottek și Karl Welker. În acest articol, intitulat *Partidele politice*, aceste grupări apar clasificate în funcție de dorința lor de a schimba societatea ori de a o face să stagneze. Adepții schimbării au fost numiți „progresiști”. Grupările progresiste și-au propus „a predica dreptul și dreptatea la oameni cât s-ar putea mai mulți, a se lupta necurmat asupra nedreptății oriunde ar întâlni-o, în stat ori în biserică”⁸⁹. Acești progresiști sunt caracterizați prin modestie și bună-cuviință, dar și prin exprimarea liberă a unui punct de vedere. Ei se diferențiază net de radicali, denumiți și „revoluționari”. Adversarii schimbării sunt numiți „conservativi ruginiți” sau „reacționari” și pot fi recunoscuți, în opinia redactorului brașovean, prin atașamentul lor față de absolutismul monarhic⁹⁰. Acest atașament se datorează fie dorinței de a-și conserva privilegiile, fie credinței că oamenii sunt răi prin natura lor (credință combătută de progresiști, care atribuie răutatea lipsei de educație)⁹¹. Alți reacționari sunt și acei politicieni care își schimbă deseori orientarea politică. O categorie intermediară între aceștia sunt „reformatorii politici”, adepți ai unui progres lent, cu respectarea drepturilor istorice. Pe aceștia Barițiu pare să îi combată ferm printr-un apel la înlăturarea mai grabnică a instituțiilor și obiceiurilor nefolositoare, oferindu-l ca exemplu chiar pe Iisus Hristos, care i-a contestat deschis pe farisei⁹². Importanța acestui articol barițian e dată de prezența unor importante definiții din spectrul ideologic. Astfel liberalul este definit ca fiind „acela care ostenește pentru scăparea oamenilor din robii politice ori civile nemeritate”⁹³, iar constituționalii „sunt cari cred că oamenii fără tocmeli sau așezăminte și legi bine socotite și pe temei tare puse, pe care nimini să nu le poată călca nepedepsit, nu ar putea fi fericiți”⁹⁴. Un alt aspect interesant este acela că antagoniștii liberalilor nu sunt conservatorii, ci „anti-liberalii”, cei care consideră „că prea puțini oameni sunt născuți pentru libertate, ci cum că cei mai mulți ar fi osândiți de la natură a zăcea și a geme sub jugul sclaviei”⁹⁵.

Privind aceste definiții din anul 1848, am putea considera că George Barițiu se încadrează în gruparea progresiștilor și cea a liberalilor. Din păcate, lipsesc o serie de precizări în cazul definiției liberalului, astfel că nu știm dacă acea luptă pentru eliberarea din robiile nemeritate trebuie dusă cu mijloace legale sau dimpotrivă. Totuși, dacă ținem seama de portretul revoluționarilor din respectivul articol⁹⁶, pare destul de clar că

⁸⁹ „Gazeta de Transilvania”, nr. 8, 27 ianuarie 1848, p. 30.

⁹⁰ *Idem*, nr. 9, 29 ianuarie 1848, p. 33.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² „Gazeta de Transilvania”, nr. 10, 2 februarie 1848, p. 37–38.

⁹³ *Ibidem*, p. 38.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ „A smulge ceva din rădăcină, a revolta, adecă a resturna și a cotropi înseamnă atât în viața soțială și politică cât a sparge toate barierele dreptului și a călca în picioare toate legile, bune, rele, tot atâta, nu numai prin cuvinte și îndemnuri, ci și prin putere fizică, prin arme, prin silă teroristică. De toate aceste mijloace oarbe și periculoase, partida propășitoare se ferește ca de foc”; *ibidem*, nr. 9, 29 ianuarie 1848, p. 33.

jurnalistul brașovean nu ar dori să se identifice cu ultima categorie. Un argument în plus în încadrarea lui Barițiu în rândul liberalilor poate fi găsit în articolul *Cultura*, analizat mai sus, când autorul asumă partea liberalilor în dezbateră privind paradoxul constrângerii poporului la educație. Cel mai probabil, așadar, Barițiu se considera un liberal în acele vremuri, dar și în deceniile următoare, deși practic nu și-a asumat niciodată public această ideologie. Acesta nu e neapărat un impediment în a-i stabili orientarea, deoarece nici alte importante personalități ale epocii nu au adoptat denumirea de „liberal”, optând, precum în cazul lui John Stuart Mill, pentru calitatea de „progresist”⁹⁷. Credem totuși că redactorul brașovean a evitat cu bună știință asumarea vizibilă a unei astfel de direcții pentru a nu pune în pericol publicațiile sale, față de care autoritățile au fost uneori suspicioase, mergând până la dorința de a le suprima⁹⁸. Chiar dacă nu și-a asumat ideologia liberală, alți oameni politici din epocă l-au recunoscut drept liberal, așa cum au recunoscut și acțiunea românilor ca liberală. Un exemplu este reputatul avocat Ioan Rațiu (1828–1902), care în anul 1865 regreta faptul că Barițiu nu și-a asumat conducerea grupării liberale din Dietă, termen prin care înțelegea gruparea împotriva dualismului și dedicată păstrării legilor votate la Sibiu: „nime dintre noi nu e în stare a conduce dieta sau cel puțin partida liberală, ci singur d[umnea]ta.”⁹⁹

În opinia noastră, cea mai bună caracterizare a profilului ideologic al lui George Barițiu este cea teoretizată de politologul american Sanford Lakoff sub numele de „liberal-conservator”¹⁰⁰. Această nouă încadrare ideologică a apărut în urma reflecției asupra lui Edmund Burke și Alexis de Tocqueville, care au fost considerați atât liberali, cât și conservatori. Niciunul dintre aceștia nu aprecia dogmele abstracte și ambii erau favorabili reformei, dar ostili ideii de revoluție. Împărtășeau, de asemenea, ideea că morala și religia creștină constituie fundamentele unei bune societăți, spre deosebire de alți liberali care, în virtutea moștenirii iluministe, tindeau să minimizeze rolul religiei. Această formă de conservatorism încorporează o parte a liberalismului clasic, în primul rând prin aprecierea libertății (aspect fundamental pentru integrarea în tradiția liberală)¹⁰¹. Cercetările savantului american au fost aplicate recent în istoriografia română de către istoricul și politologul Ioan Stanomir în cercetările sale asupra junimismului¹⁰². Astfel, în opinia sa, liberalismul conservator promovat de membrii Junimii se caracterizează prin refuzul ideii că guvernul poate rezolva toate problemele societății, preferința pentru gradualismul evolutiv în dauna revoluției, abordarea riscurilor cu luciditate și prudență, preferința pentru descentralizare și autonomia locală¹⁰³.

Aceste idei au fost împărtășite, în măsuri diferite, și de către George Barițiu. Am arătat mai sus cum fondatorul presei politice românești din Imperiul Habsburgic a pledat

⁹⁷ John Gray, *op. cit.*, p. 10–12.

⁹⁸ George Barițiu (12/24 Maiu 1812–1892). *Foi comemorative ...*, p. 16–17.

⁹⁹ Keith Hitchens, Liviu Maior, *Correspondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu*, Cluj, Edit. Dacia, 1970, p. 76.

¹⁰⁰ Sanford Lakoff, *Tocqueville, Burke and the Origins of Liberal Conservatism*, „The Review of Politics”, vol. 60, no. 3 (Summer 1998), p. 435–464.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 460–461.

¹⁰² A se vedea Ioan Stanomir, *Junimismul și pasiunea moderației*, București, Edit. Humanitas, 2013, p. 28–35.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 35.

în repetate rânduri pentru ca românii să își cultive mijloace prin care să nu depindă de stat, dar și pentru ideea că statul nu trebuie să asigure fericirea indivizilor, ci doar securitatea lor.

O altă similitudine între gândirea lui Barițiu și liberalismul conservator este opțiunea pentru gradualismul evolutiv în fața soluției revoluționare. Publicistul brașovean a cunoscut destul de bine Revoluția Franceză sub raport evenimential și ideologic¹⁰⁴, însă, așa cum am arătat mai sus, a respins calea revoluționară de a rezolva problemele societății tocmai pentru că exista pericolul escaladării violenței. Această rezervă s-a manifestat și în cazul altor membri ai intelighenței românești, care nici acțiunea românească din anul 1848 nu au numit-o „revoluție”¹⁰⁵. Respingerea oricărei conotații revoluționare de către români poate fi explicată prin îndelunga familiaritate cu reformistul iluminist, al cărui model era reformarea societății prin politici ale statului¹⁰⁶, dar și prin dorința de a evita asocierea cu revoluția maghiară. Întreaga activitate publică a lui Barițiu ne îndreptățește să vedem în el un adept al progreselor lente și temeinice, care decurg fără riscuri majore. Este posibil ca, în adoptarea acestei tactici de progres precaut în activitatea culturală, jurnalistul ardelean să fi fost inspirat de Ion Heliade Rădulescu, care în anul 1838 i-a trimis o scrisoare optimistă despre progresul inevitabil al omenirii și al românilor totodată: „Nu gândi că lumea înapoiază. Oricât și noi, și dumneavoastră facem pasuri înainte, dar mișcarea aceasta așa e la început, leneșă, întocmai ca și suvoiul ce se coboară din vârful muntelui, și cu cât vine mai la vale, cu atât e mai repede.”¹⁰⁷

Deși condițiile constrângătoare din Imperiul Habsburgic din perioada de dinaintea revoluției pașoptiste i-ar putea justifica precauțiile, Barițiu nu a renunțat niciodată la atitudinea moderată și la refuzul soluțiilor radicale. Explicația acestei consecvențe nu rezidă doar în grija față de propria persoană și față de familia sa numeroasă, ci și în convingerea lui personală că această tactică aduce câștiguri mai mari în lupta pentru emanciparea politico-culturală a românilor. În anul 1850, ca răspuns la atacurile din partea unor radicali români, Barițiu își explica punctul de vedere lui Ioan Maiorescu: „Ei, săracii, nu bagă de seamă că, pe lângă expresiunile cele mai moderate, poate fi cineva foarte radical și că, fără a da cu ușa în casă după maniera d[umnea]lor, mai pe dindărăptul casei, mai pieziș, poți bate mult mai bine și mai sigur.”¹⁰⁸ Atitudinea sa precaută s-a văzut și în activitatea de jurnalist unde, deși a jucat un rol fundamental și nu a putut ocoli procesele de presă, a reușit cel puțin să evite ca acestea să se sfârșească prin condamnări¹⁰⁹.

¹⁰⁴ Andrei Faur, *An Image and Its Metamorphoses: The Transylvanian Romanians and the French Revolution during the 19th Century*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia”, vol. LIX, no. 2 (December 2014), p. 73–75.

¹⁰⁵ A se vedea studiul introductiv la Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 27–31.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 17.

¹⁰⁷ Ion Heliade Rădulescu, *Scrisori și acte*, ediție de George Potra, Nicolae Simache, George G. Potra, București, Edit. Minerva, 1972, p. 40.

¹⁰⁸ *Bariț și contemporanii ...*, vol. VII, p. 60.

¹⁰⁹ Asupra acestui aspect din cariera reputatului cărturar, a se vedea Gelu Neamțu, *George Barițiu: gazetele și procesele sale politice*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2011.

Preferința sa pentru descentralizare și autonomie locală a fost evidențiată în rândurile de mai sus. Criticile pe care le-a adus parlamentarismului și sublinierea faptului că acesta nu poate fi implementat oriunde denotă, în opinia noastră, influențe dinspre conservatorism, care se plasează, de obicei, împotriva soluțiilor universale valabile în politică.

Apropierea lui Barițiu de conservatorism poate fi sesizată chiar în scrierile lui dedicate curentelor politice. Deși înainte de 1848 a definit conservatorul aproape ca reacționar, cu care mai mult ca sigur nu s-ar fi identificat, nu putem să spunem același lucru cu privire la anii senectuții sale, deoarece observăm o schimbare în modul în care conservatorismul este perceput. Această modificare se vede foarte clar într-un articol politic publicat în 1879: „Astăzi conservativ este acela ce voiește a conserva drepturile cele vechi ale țării, libertățile ei, față și de coroană și de celelalte țări ale monarhiei, și conservativ este acela care voiește a conserva naționalitatea și limba, individualitatea poporului din care s-a născut el.”¹¹⁰ Departe de a fi doar nostalgic privind vechea situație politică a Transilvaniei, jurnalistul atribuia conservatorismului și câteva din principalele deziderate ale mișcării naționale, precum conservarea limbii și a naționalității. În mod clar, aceste obiective atribuite conservatorilor corespund nu doar lui Barițiu, cât și altor fruntași ai românilor din epocă.

Această simpatie față de conservatorism se poate explica atât prin valorizarea moderației, care a reprezentat o constantă a întregii sale vieți, cât și prin dezamăgirile cauzate de implementarea parlamentarismului în Monarhia Habsburgică. George Barițiu a traversat o perioadă zbuciumată din Imperiul Habsburgic, care a coincis cu liberalizarea sa și cu importante progrese culturale ale naționalităților. A fost mereu unul dintre cei mai importanți formatori de opinie ai generației sale, iar reflecțiile sale politico-ideologice pot constitui astăzi un interesant izvor nu doar pentru înțelegerea trecutului, cât și pentru trăirea prezentului.

¹¹⁰ George Bariț, *op. cit.*, p. 336.